

Woord vooraf

Jan Bloemendal en Hans Cools

Erasmus heeft in zijn brieven niet alleen de melk- en turfopbrengst van Friesland geprezen, maar ook de geleerdheid van zijn inwoners. In een brief uit 1499 aan de in Friesland geboren Johannes Sixtinus (†1519) vergeleek de Rotterdamse humanist dit gewest met een vruchtbare moeder die vele geleerden heeft gebaard. Sixtinus was overigens niet Erasmus' enige Friese correspondent: er zijn meer dan vijftig brieven overgeleverd tussen Erasmus en Friezen.¹ Meende Erasmus werkelijk dat de Friezen uitzonderlijk geleerd waren? Hoe moeten die doorgaans prachtig geschreven brieven vol gemeenplaatsen, retoriek, vriendschapsuitingen, wederzijdse bewieroking, dorst naar kennis en eigenbelang worden geïnterpreteerd?

In 1528 schreef Erasmus in een brief aan zijn toekomstige huisgenoot, de rijke Friese edelman Haye van Cammingha: 'Een oud en bekend spreekwoord luidt: soort zoekt soort; hier moet een nieuwe en geheime natuurlijke kracht aan het werk zijn, zoals in een magneet, die het staal aantrekt. In mijn omstandigheden, edele jonge vriend, past niet zo maar een of andere huisgenoot; het voortdurende, soms weinig aantrekkelijke wetenschappelijke werk, de zich steeds sterker voelen doende ouderdom, vooral mijn gewaarwording, die mij aan de vergankelijkheid van al het aardse herinnert, dwingen mij eenzelve te zijn en slechts met zeer weinigen omgang te hebben, terwijl het overigens wel mijn aard is, allen zo mogelijk alom van dienst te zijn'. Dit citaat uit Erasmus' brief aan de jonge Friese student Cammingha stond op het programma van het symposium over 'Erasmus en de Friezen, Friezen en Erasmus', dat plaatsvond op de Fryske Akademy op 30 november 2011 te Leeuwarden, georganiseerd door Wiebe Bergsma (Fryske Akademy) en Jan Bloemendal (Huygens ING). Op dit congres stond de vraag naar de betekenis van Erasmus voor sommige Friezen en de invloed van het werk van de Rotterdamse humanist in Friesland centraal. Tijdens het congres werd

1 Zoals ook blijkt uit het artikel van Jan van Herwaarden in deze bundel waren 'Friesland' en 'Friezen' voor Erasmus en diens tijdgenoten geen erg nauw omschreven begrippen. Ook Oost-Friezen, Groningers en inwoners van de Ommelanden worden hier net als destijds onder de Friezen geschaard.

gememoreerd dat pastoor Hugho Wpckez. van Lutkewierum in de grietenij Hennaarderadeel bij zijn overlijden acht kinderen en zes boeken van en over Erasmus naliet. De combinatie van de aantallen *liberi* en *libri* zijn uitzonderlijk, maar niet de belangstelling voor Erasmus van deze geleerde geestelijke met een bibliotheek van eenenveertig boeken.² Hiermee is de toon gezet voor deze bundel: in de bijdragen van de auteurs wordt *in concreto* ingegaan op de vriendschappen tussen Friezen en Erasmus en op de aanwijsbare invloed en *Nachleben* van de Rotterdamse humanist.

Dit themanummer van *It Beaken* vormt grotendeels de schriftelijke neerslag van de lezingen die tijdens het congres werden gehouden. De redacteurs van deze bundel hebben bewust afgezien van een lange inleiding, omdat in Bergsma's artikel uitvoerig wordt stilgestaan bij de problemen rond de interpretatie van humanistenbrieven en het 'erasmianisme'. Het congres werd geopend door prof.dr. Theo Mulder, toenmalig directeur Instituten van de KNAW. De dag stond onder leiding van de éminence grise Fokke Akkerman van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij was tevens bereid om, toen een spreker onverwacht uitviel, ter plekke geheel onvoorbereid een toespraak te houden over Agricola en Erasmus. De redactie heeft gemeend het parlando-karakter van zijn voordracht zoveel mogelijk intact te moeten laten. Catrien Santing, ook van de Rijksuniversiteit Groningen, was niet in de gelegenheid haar lezing over het Friese humanisme in historisch perspectief en haar pleidooi voor een sociale geleerdengeschiedenis met aandacht voor het dagelijks leven van het humanistenbestaan: het gekissebis om baantjes, in- en uitsluiting, seksuele moraal, eet- en natuurlijk drinkgewoontes, kleding, fysieke schoonheid en bijvoorbeeld sportieve aanleg om maar niet te spreken van plagiaat en fraude, om te werken tot een artikel.

De bundel biedt verder de lezingen die zijn omgewerkt tot soms uitvoerige artikelen: Wiebe Bergsma van de Fryske Akademy over de verbroken vriendschap tussen Erasmus en Haje van Cammingha; Jan Bloemendal, verbonden aan het Huygens ING, over de *amicitia* tussen de uit Bolsward afkomstige Johannes Sixtinus die in Engeland carrière had gemaakt, en Jan van Herwaarden, emeritus van de Erasmusuniversiteit Rotterdam, over Erasmus en Friezen, Brabanders en Hollanders onder de vraag: met wie voelde Erasmus zich het meest verwant? Tom Deneire (destijds verbonden aan het Huygens ING) schrijft over de vriendschap

2 Gegevens ontleend aan D.J. van der Meer, *Boerderijenboek Hennaarderadeel 1511-1698. Archivalische gegevens over de stemdragende boerderijen, hun eigenaars en gebruikers in de twaalf dorpen van de grietenij Hennaarderadeel* (Leeuwarden 2004), 44-45.

tussen Erasmus en de beroemdste Friese correspondent van Erasmus, Viglius van Aytta. Onder het motto 'Een brief bloost niet' gaat hij dieper in op de stijl, het genre en de functie van de humanistenbrief. Piter van Tuinen (oud-rector van het Christelijk Gymnasium te Utrecht) analyseert de receptie van Erasmus' werk in Friesland door het werk en het boekenbezit van de Leeuwarder rector van de Latijnse school Johannes Fungerus (1556-1612) nauwgezet te onderzoeken. Uit de veilingcatalogus die na diens overlijden werd opgesteld bleek dat deze rector maar liefst drieëndertig boeken van Erasmus in zijn bezit heeft gehad. Desgevraagd bleek Jacob van Sluis van Tresoar bereid de door hem uitgegeven catalogus (1601) van de Franeker universiteitsbibliotheek nader te onderzoeken op de aanwezigheid van *erasmiana* en boeken van humanisten. De auteur die in het Franeker opleidingscentrum voor gereformeerde predikanten met het grootste aantal boeken bleek te zijn vertegenwoordigd, was de weifelende katholiek Erasmus.

Tot ons leedwezen overleed Wiebe Bergsma voor hij dit themanummer van *It Beaken* kon bezorgen op 28 juni 2015, nauwelijks zestig jaar oud. Vervolgens nam Hans Cools als vertegenwoordiger van de Fryske Akademy zijn plaats in de redactie over. Op 13 januari 2017 stierf ook Fokke Akkerman op de leeftijd van zesentachtig jaar. Nog in december 2016 had hij correcties bij zijn artikel doorgegeven. Voor beide geleerden geldt dat deze postuum verschenen stukken hun laatste artikelen zijn. Wij gedenken hen met veel respect en dankbaarheid en dragen dit nummer aan hun nagedachtenis op.